

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра правознавства

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: **«АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО»**

за темою: **«АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС ЯК СКЛАДОВИЙ
ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ»**

Студента (ки): Багма Г.В.
курсу: 2
групи: ІН16-8-24-Б1Пр-Н (4.63)
Спеціальність: 081 Право
Керівник: к.ю.н., доцент Левченко В.О.

Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Кропивницький 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ.....	5
1.1. Державний примус: поняття, ознаки та види.....	5
1.2. Місце адміністративного примусу в системі державного примусу та його співвідношення з іншими видами (кримінальним, цивільним, дисциплінарним).....	7
1.3. Принципи застосування адміністративного примусу в правовій державі.	8
РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИДИ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ.....	11
2.1. Адміністративно-запобіжні заходи: мета та особливості застосування	11
2.2. Заходи адміністративного припинення як засіб зупинення правопорушень.....	12
2.3. Заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) та заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення.....	14
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ТА ДЕОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....	16
3.1. Підстави та порядок застосування фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї.....	16
3.2. Гарантії законності та захисту прав людини при реалізації заходів адміністративного примусу.....	17
3.3. Напрями вдосконалення правового регулювання адміністративного примусу в умовах євроінтеграції України.....	19
ВИСНОВКИ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	24

ВСТУП

Актуальність теми. Побудова в Україні правової держави, де людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, вимагає формування дієвого механізму захисту суспільних відносин від правопорушень. У цьому контексті державний примус виступає необхідним інструментом забезпечення правопорядку. Найбільш масовим та багатогранним його різновидом є адміністративний примус, який охоплює широке коло сфер суспільного життя — від забезпечення безпеки дорожнього руху до протидії корупції та охорони громадського порядку.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку балансу між ефективністю примусових заходів та дотриманням прав і свобод громадян. В умовах сучасних викликів, реформування правоохоронної системи та інтеграції України до європейського правового простору, особливої ваги набуває чітка регламентація підстав та порядку застосування адміністративного примусу. Це дозволяє мінімізувати ризики зловживання владою та забезпечити реалізацію деонтологічних принципів у діяльності представників держави.

Об'єктом дослідження є система суспільних відносин, що виникають у сфері застосування заходів державного примусу як засобу забезпечення законності та правопорядку.

Предметом дослідження є адміністративний примус як специфічний вид державного примусу, його правова природа, структура, види та механізм реалізації в сучасних умовах.

Метою роботи є комплексний аналіз адміністративного примусу як складника державного примусу, дослідження його класифікації та вироблення рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання примусових заходів.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких **завдань**:

- розкрити сутність державного примусу та визначити в ньому місце адміністративних заходів;
- здійснити класифікацію заходів адміністративного примусу (запобіжні, припинення, стягнення);
- проаналізувати правові підстави застосування фізичного впливу та спеціальних засобів;
- дослідити гарантії захисту прав особи при застосуванні примусових заходів.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових поглядів на природу адміністративного примусу та його відмінність від інших видів юридичної відповідальності. У роботі систематизовано підходи до розуміння примусу не лише як карального інструменту, а й як превентивного механізму. Висновки дослідження сприяють уточненню термінологічного апарату адміністративного права та деонтології.

Практичне значення дослідження визначається можливістю використання його результатів для вдосконалення службової діяльності працівників правоохоронних органів. Сформульовані рекомендації можуть бути використані при підготовці відомчих інструкцій, методичних рекомендацій щодо застосування заходів примусу, а також у навчальному процесі при вивченні дисциплін «Адміністративне право» та «Тактико-спеціальна підготовка».

Методологічну основу дослідження складають діалектичний метод, системно-структурний аналіз та порівняльно-правовий метод, що дозволили розглянути адміністративний примус як цілісну систему в межах державного управління.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ

1.1. Державний примус: поняття, ознаки та види.

Державний примус є одним із ключових методів здійснення державної влади, що полягає у психологічному, матеріальному або фізичному впливі уповноважених державних органів (посадових осіб) на свідомість і поведінку суб'єктів права з метою змусити їх виконувати вимоги правових норм. У правовій доктрині державний примус розглядається як крайній засіб забезпечення правопорядку, який застосовується тоді, коли методи переконання виявляються неефективними. Соціальна природа цього інституту зумовлена необхідністю захисту загальносупільних інтересів, прав і свобод людини від протиправних посягань, а також потребою в забезпеченні стабільності державного ладу. Державний примус завжди має правовий характер, оскільки його межі, підстави та порядок застосування чітко регламентовані нормами права [1].

Основними ознаками державного примусу, що відрізняють його від інших видів соціального тиску, є передусім його державна зумовленість — він здійснюється виключно від імені держави спеціально уповноваженими на те суб'єктами (поліцією, судом, органами нагляду тощо). Другою важливою ознакою є правова регламентація: примусові заходи можуть застосовуватися лише на підставах і в процедурах, визначених законом, що виключає свавілля. Крім того, державний примус характеризується наявністю зовнішнього характеру впливу, який спрямований на суб'єктів, що не перебувають у відносинах підпорядкування з органом, який застосовує примус (на відміну від дисциплінарного примусу). Також він супроводжується настанням негативних наслідків для порушника — обмеженням його прав, покладанням додаткових обов'язків або позбавленням певних благ [5].

Класифікація державного примусу за його функціональним призначенням дозволяє виділити чотири основні види: заходи запобігання (превентивні), заходи припинення, заходи відновлення (компенсаційні) та заходи юридичної відповідальності. Запобіжні заходи спрямовані на недопущення вчинення правопорушень або настання шкідливих наслідків у надзвичайних ситуаціях (наприклад, перевірка документів, огляд речей, карантин). Заходи припинення застосовуються для примусового припинення протиправних дій, що вже тривають (використання вогнепальної зброї, затримання особи, зупинення експлуатації несправного транспорту). Право відновлювальні заходи мають на меті відновлення порушеного стану та відшкодування завданих збитків, тоді як юридична відповідальність передбачає застосування санкцій за вчинене правопорушення у формі покарання чи стягнення [4].

У контексті юридичної деонтології та правоохоронної діяльності державний примус повинен відповідати принципам доцільності, пропорційності та справедливості. Будь-яке застосування сили або обмеження прав особи має бути мінімально необхідним для досягнення легітимної мети. Сучасна реформа правоохоронних органів України спрямована на те, щоб примус перестав бути основним інструментом комунікації з населенням, поступаючись місцем сервісній моделі та партнерству. Проте в умовах воєнного стану роль державного примусу як гаранта національної безпеки зростає, що вимагає ще жорсткішого контролю з боку суду та інституту Омбудсмена за законністю його застосування [6].

1.2. Місце адміністративного примусу в системі державного примусу та його співвідношення з іншими видами (кримінальним, цивільним, дисциплінарним).

Адміністративний примус посідає провідне місце в системі державного примусу завдяки своїй універсальності, масовості застосування та оперативності. Він являє собою систему правових засобів впливу, що застосовуються суб'єктами публічної адміністрації для попередження, припинення протиправних діянь, а також для притягнення винних осіб до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень. Специфіка адміністративного примусу полягає в тому, що він реалізується переважно в позасудовому порядку (хоча деякі заходи призначаються судом) та охоплює майже всі сфери суспільного життя. На відміну від інших видів, адміністративний примус може застосовуватися не лише за фактом вчинення правопорушення, а й за настання особливих умов, таких як стихійне лихо, епідемія чи запровадження режиму воєнного стану [1].

Співвідношення адміністративного примусу з кримінальним примусом визначається передусім ступенем суспільної небезпеки діяння. Кримінальний примус є найбільш суворим видом державного впливу, застосовується виключно судом і лише за вчинення злочину. Адміністративний примус спрямований на проступки, які мають меншу шкоду для суспільства. Проте вони мають спільну каральну функцію та реалізуються через механізми юридичної відповідальності. Важливою відмінністю є те, що кримінальний примус завжди тягне за собою стан судимості, тоді як адміністративні стягнення спрямовані на оперативне виховання особи та профілактику більш тяжких злочинів [4].

У порівнянні з цивільно-правовим примусом, адміністративний примус має виражений публічний характер. Цивільний примус базується на принципах

рівності сторін, диспозитивності та спрямований на відновлення майнового стану потерпілої сторони (компенсаційна функція). Натомість адміністративний примус будується на засадах влади та підпорядкування, де держава виступає суб'єктом, що охороняє публічний правопорядок. Якщо цивільний примус ініціюється приватною особою, то адміністративний — уповноваженим органом держави незалежно від волі учасників правовідносин [5]. Співвідношення з дисциплінарним примусом полягає в об'єкті впливу: дисциплінарні заходи застосовуються в межах службової підпорядкованості за порушення трудової чи службової дисципліни, тоді як адміністративний примус має зовнішній характер і поширюється на суб'єктів, які не перебувають у трудовому зв'язку з органом, що застосовує заходи [6].

З позиції юридичної деонтології, місце адміністративного примусу в системі правоохоронної діяльності визначається його превентивною роллю. Саме адміністративні заходи (огляд, затримання, перевірка документів) є тими інструментами, які дозволяють офіцеру правопорядку зупинити розвиток протиправної ситуації на ранній стадії. Ефективність адміністративного примусу залежить від дотримання балансу між державним інтересом та правами людини, де кожне обмеження свободи має бути законним, необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним вчиненому діянню [8]. У сучасній Україні реформування цього інституту спрямоване на мінімізацію репресивної складової та посилення захисної функції адміністративного права [1].

1.3. Принципи застосування адміністративного примусу в правовій державі.

Принципи застосування адміністративного примусу в правовій державі становлять систему засадничих ідей та нормативних вимог, які визначають межі допустимого втручання держави у сферу прав і свобод особи. У правовій

державі адміністративний примус перестає бути інструментом залякування, трансформуючись у засіб забезпечення безпеки та правопорядку, що базується на пріоритеті людської гідності. Фундаментальним принципом є принцип законності, який вимагає, щоб будь-який захід примусу мав чітку законодавчу основу, застосовувався виключно уповноваженим органом і в суворій відповідності до встановленої процедури. Це унеможливорює свавілля посадових осіб і гарантує передбачуваність дій влади для громадянина [1].

Важливе місце посідає принцип пропорційності (домірності), який є наріжним каменем європейського адміністративного права. Він передбачає, що заходи примусу мають бути придатними для досягнення легітимної мети, необхідними в конкретній ситуації та найменш обтяжливими для особи. Якщо правопорядок можна забезпечити методами переконання або менш суворими обмеженнями, застосування жорсткого примусу вважається протиправним. Цей принцип тісно пов'язаний із засадою гуманізму, яка забороняє застосування заходів, що принижують гідність людини, завдають непотрібних фізичних страждань або загрожують життю, крім випадків крайньої необхідності чи необхідної оборони [5].

Принцип об'єктивності та неупередженості вимагає від суб'єктів владних повноважень приймати рішення про застосування примусу на основі повно і всебічно з'ясованих обставин справи, без жодної дискримінації за ознаками раси, статі, релігійних чи політичних переконань. У контексті юридичної деонтології це означає, що правоохоронець повинен діяти як безсторонній представник закону, керуючись виключно фактами, а не особистими симпатіями чи антипатіями. Крім того, невід'ємним принципом правової держави є принцип відповідальності держави за неправомірне застосування примусу. Громадянин має бути впевненим, що будь-яка помилка чи зловживання з боку чиновника тягне за собою обов'язок держави відшкодувати завдану шкоду [6].

Нарешті, принцип підконтрольності та правової захищеності забезпечує можливість оскарження будь-якого заходу адміністративного примусу до вищого органу або суду. У правовій державі особа не є пасивним об'єктом впливу; вона наділена процесуальними правами для захисту своєї позиції. В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, дотримання цих принципів стає ще складнішим, але водночас і більш значущим, оскільки саме вони відмежовують демократичний режим від авторитаризму. Лише суворе дотримання етичних і правових засад застосування сили дозволяє правоохоронним органам зберігати довіру суспільства та виконувати свою місію гаранта безпеки [10].

РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИДИ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ

2.1. Адміністративно-запобіжні заходи: мета та особливості застосування.

Адміністративно-запобіжні (превентивні) заходи становлять специфічну групу засобів адміністративного примусу, спрямованих на відвернення можливих правопорушень, запобігання виникненню загроз громадській безпеці, а також недопущення настання шкідливих наслідків у разі виникнення надзвичайних ситуацій природного, техногенного чи воєнного характеру. Головна мета цих заходів полягає у превентивному впливі: вони застосовуються не за фактом вчинення протиправного діяння, а за наявності потенційної небезпеки або необхідності забезпечити правопорядок у особливих умовах. Це робить їх найменш репресивними, але найбільш масовими інструментами в діяльності публічної адміністрації, що вимагає особливої уваги до дотримання балансу між приватним інтересом особи та загальним благом [1].

Особливості застосування адміністративно-запобіжних заходів зумовлені їхньою юридичною природою. По-перше, вони мають профілактичний характер і часто застосовуються щодо суб'єктів, які не вчиняли правопорушень (наприклад, перевірка документів у зоні прикордонного контролю або встановлення карантину). По-друге, підставою для їх застосування є не вина особи, а наявність об'єктивних обставин, визначених законом — це може бути загроза терористичного акту, епідемія чи проведення масових заходів. По-третє, ці заходи характеризуються високим ступенем оперативності та широким колом суб'єктів застосування, серед яких особливе місце посідають органи Національної поліції, прикордонна служба та органи державного нагляду [4].

Класифікація запобіжних заходів дозволяє виділити ті, що застосовуються в нормальних умовах (перевірка документів, огляд транспортних засобів,

ліцензування), та ті, що пов'язані з надзвичайними обставинами (комендантська година, примусове відселення, обмеження руху в зоні надзвичайної ситуації). З позиції юридичної деонтології, застосування таких заходів вимагає від посадовця високого професіоналізму та етичності, оскільки превентивне обмеження прав громадян може сприйматися як необґрунтоване втручання. Офіцер правопорядку зобов'язаний діяти максимально коректно, роз'яснюючи громадянам підстави вжитих заходів та забезпечуючи мінімально необхідний рівень обмежень [6].

У сучасних умовах 2026 року, враховуючи тривалий режим воєнного стану в Україні, адміністративно-запобіжні заходи набули особливого значення як гарант національної безпеки. Проте в правовій державі їх застосування повинно суворо відповідати принципам пропорційності та законності. Кожен превентивний захід має бути обґрунтованим і завершуватися одразу після зникнення обставин, що зумовили його впровадження. Ефективність цих заходів прямо залежить від якості нормативної регламентації та рівня громадської довіри до правоохоронної системи, що забезпечується прозорістю процедур та можливістю оскарження будь-яких незаконних дій до суду [5].

2.2. Заходи адміністративного припинення як засіб зупинення правопорушень.

Заходи адміністративного припинення становлять собою групу примусових засобів, що застосовуються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації з метою негайного припинення протиправних дій, що вже розпочалися та тривають. Основне функціональне призначення цих заходів полягає в оперативному втручанні у ситуацію для припинення порушення правопорядку, усунення загрози життю та здоров'ю громадян, а також створення умов для подальшого притягнення винної особи до відповідальності.

На відміну від запобіжних заходів, які мають профілактичний характер, заходи припинення завжди пов'язані з наявністю конкретного правопорушення або об'єктивно небезпечної поведінки, що вимагає негайної реакції держави [1].

Особливістю заходів адміністративного припинення є їхній миттєвий та безальтернативний характер. Вони реалізуються в ситуаціях, коли зволікання може призвести до непоправних наслідків. До найбільш поширених заходів цієї групи належать: вимога припинити протиправні дії, адміністративне затримання особи, особистий огляд і огляд речей, вилучення знарядь вчинення правопорушення, зупинення експлуатації транспортних засобів, а також найбільш жорсткі заходи — застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Підставою для їх застосування є фактичне вчинення особою діяння, що має ознаки адміністративного проступку або кримінального злочину, або ігнорування законних вимог представника влади [4].

Застосування цих заходів у діяльності правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, суворо регламентоване законом і вимагає дотримання деонтологічних принципів професійної етики. Офіцер зобов'язаний діяти пропорційно: інтенсивність примусу має відповідати рівню небезпеки правопорушення та ступеню опору особи. Будь-яке перевищення повноважень при припиненні правопорушення не лише тягне за собою юридичну відповідальність посадової особи, а й нівелює виховний ефект примусу, підбиваючи довіру суспільства до правової системи. Важливо, що заходи припинення часто є передумовою для початку адміністративного провадження, оскільки вони дозволяють зафіксувати обставини події та забезпечити присутність порушника під час розгляду справи [6].

В умовах сучасних безпекових викликів заходи адміністративного припинення в Україні адаптуються до потреби захисту національних інтересів, проте вони залишаються під пильним контролем суду та інституту Уповноваженого ВРУ з прав людини. Гарантією проти свавілля при їх

застосуванні є обов'язковість документування (складання протоколів, відеофіксація) та право особи на оскарження дій правоохоронців. Ефективність цих заходів визначається не силою впливу, а швидкістю відновлення правопорядку та мінімізацією шкоди для учасників конфлікту, що є ключовою ознакою демократичної правової держави [5].

2.3. Заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) та заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення

Адміністративні стягнення та заходи забезпечення провадження становлять дві взаємопов'язані, але функціонально відмінні групи засобів адміністративного примусу. Адміністративне стягнення є мірою відповідальності, що застосовується від імені держави до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, з метою її виховання в дусі додержання законів, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Специфіка стягнень полягає в їхньому каральному характері: вони завжди тягнуть за собою певні обмеження прав чи матеріальні втрати для винного. Система стягнень в Україні є чітко ієрархічною — від морально-правового впливу (попередження) та матеріальних санкцій (штраф) до тимчасового обмеження свободи (адміністративний арешт) або позбавлення спеціальних прав. Кожне стягнення має накладатися з урахуванням характеру вчиненого діяння, особи порушника та ступеня його вини [1].

Заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення мають іншу природу — вони є допоміжними інструментами, що створюють умови для належного здійснення правосуддя. Їхня мета полягає у припиненні порушень, коли інші заходи вичерпані, встановленні особи,

складанні протоколу, а також у забезпеченні своєчасного розгляду справи та виконання постанови. До таких заходів належать адміністративне затримання, особистий огляд і огляд речей, вилучення речей і документів, а також відсторонення водіїв від керування транспортними засобами у разі підозри на стан сп'яніння. На відміну від стягнень, ці заходи не є покаранням; вони мають тимчасовий характер і застосовуються виключно для досягнення процесуальних цілей [4].

Застосування цих заходів у діяльності правоохоронних органів вимагає суворого дотримання принципу законності та деонтологічних стандартів. Наприклад, адміністративне затримання не може тривати більше трьох годин у загальних випадках, а кожен крок офіцера має бути належним чином задокументований у відповідних протоколах. Особливе значення має вимога пропорційності: заходи забезпечення не повинні бути надмірними порівняно з тяжкістю правопорушення. Якщо мета (наприклад, встановлення особи) може бути досягнута без затримання, застосування цього заходу вважатиметься порушенням прав людини. У правовій державі дієвий контроль за законністю цих заходів здійснюється через право особи на захист, оскарження дій посадовців до суду та нагляд з боку прокуратури [6].

В умовах сучасних викликів, включаючи цифровізацію правоохоронної сфери, процедури фіксації правопорушень та застосування заходів забезпечення дедалі більше автоматизуються (наприклад, через системи відеофіксації та електронні протоколи). Це підвищує прозорість процесу та мінімізує корупційні ризики. Водночас це вимагає від юристів та офіцерів поліції глибокого розуміння розбіжностей між заходами забезпечення (що є інструментами) та стягненнями (що є результатом), оскільки помилка у їх кваліфікації чи порядку застосування може призвести до визнання результатів усього провадження недійсними. Лише системне та етичне поєднання цих інститутів забезпечує стабільність правопорядку та захист інтересів особи [5].

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ТА ДЕОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

3.1. Підстави та порядок застосування фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

Застосування фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї є найбільш суворими заходами адміністративного припинення, що становлять систему заходів примусу в діяльності правоохоронних органів. Підстави для їх застосування чітко регламентовані Законом України «Про Національну поліцію», що є гарантією захисту від свавілля та надмірного втручання у сферу прав особи. Основним критерієм легітимності таких дій є принцип пропорційності: правоохоронець зобов'язаний застосовувати силу лише у випадках, коли менш суворі заходи (переконання, попередження) виявилися неефективними або їх застосування неможливе через характер загрози. Будь-яке використання заходів примусу має на меті припинення правопорушення, затримання особи або забезпечення власної безпеки працівника правопорядку, при цьому заподіяна шкода не повинна перевищувати шкоду, якій вдалося запобігти [11].

Фізичний вплив застосовується для припинення правопорушень, подолання фізичного опору або під час затримання особи, якщо вона чинить активну протидію. Спеціальні засоби (кайданки, гумові кийки, засоби слезозогінної та дратівної дії, службові собаки тощо) використовуються за наявності більш серйозних підстав: відбиття нападу на поліцейського, звільнення заручників, припинення масових заворушень або затримання особи, яка може вчинити збройний опір. Законодавство встановлює чіткі заборони: не можна застосовувати спеціальні засоби до вагітних жінок, дітей, осіб похилого віку та осіб з явними ознаками інвалідності, за винятком випадків вчинення ними збройного нападу або групового нападу, що загрожує життю [1].

Застосування вогнепальної зброї є винятковим заходом, який допускається лише за наявності прямої загрози життю поліцейського чи інших осіб. До основних підстав належать: відбиття нападу на об'єкти, що охороняються, звільнення заручників, затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину та яка намагається втекти, а також зупинка транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій створює реальну загрозу людям. Порядок застосування передбачає обов'язкове попередження про намір використати зброю (вигук «Стій, стрілятиму!» та попереджувальний постріл вгору), проте в ситуаціях, коли зволікання призведе до загибелі людей, зброя може бути використана без попередження [5].

Порядок застосування цих заходів вимагає від правоохоронця негайного надання домедичної допомоги особі, яка отримала тілесні ушкодження, та обов'язкового повідомлення свого керівника про кожен факт використання сили чи зброї. З позиції юридичної деонтології, правоохоронець повинен володіти не лише технічними навичками, а й високою етичною культурою, щоб адекватно оцінювати ризики та діяти в межах необхідної оборони чи крайньої необхідності. Необгрунтоване використання примусу не лише тягне за собою кримінальну відповідальність, а й руйнує довіру до держави як гаранта безпеки. У сучасній Україні кожна така подія стає предметом ретельної перевірки з боку ДБР та внутрішньої безпеки, що стимулює працівників поліції до суворого дотримання закону навіть у критичних обставинах [6].

3.2. Гарантії законності та захисту прав людини при реалізації заходів адміністративного примусу.

Гарантії законності та захисту прав людини при реалізації заходів адміністративного примусу становлять комплексну систему правових, інституційних та процесуальних засобів, спрямованих на недопущення свавілля

з боку держави та забезпечення недоторканності особи. У правовій державі будь-яке застосування примусу є законним лише тоді, коли воно ґрунтується на чітко визначених нормах права, переслідує легітимну мету та є пропорційним загрозі. Нормативною основою цих гарантій є Конституція України, яка встановлює, що права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а обмеження цих прав можливе лише у випадках, передбачених законом, і лише в інтересах національної безпеки чи громадського порядку [3].

Процесуальні гарантії реалізуються через сувору регламентацію порядку застосування примусових заходів. Кожна дія посадової особи (затримання, огляд, вилучення майна) має бути належним чином задокументована у протоколах, де фіксуються підстави, час та обставини застосування примусу. Важливою гарантією є право особи на правову допомогу, яке має бути забезпечене з моменту початку застосування заходу (наприклад, з моменту фактичного затримання). Крім того, принцип «право бути вислуханим», закріплений у Законі «Про адміністративну процедуру», вимагає, щоб особа мала можливість надати свої пояснення та зауваження до прийняття рішення, яке може негативно вплинути на її права [4].

Інституційні гарантії включають систему внутрішнього та зовнішнього контролю. Внутрішній контроль здійснюється керівництвом правоохоронних органів та службами власної безпеки, тоді як зовнішній контроль покладено на суди, органи прокуратури та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Судовий контроль є найбільш ефективною гарантією, оскільки дозволяє особі оскаржити будь-яку дію чи бездіяльність влади та вимагати скасування незаконних актів і відшкодування заподіяної шкоди. З позиції юридичної деонтології, етичним підґрунтям законності є професійна совість та відповідальність правоохоронця, який повинен усвідомлювати, що він

застосовує примус не від власного імені, а як представник закону, зобов'язаний поважати людську гідність [6].

Особливого значення гарантії набувають в умовах воєнного стану, коли межі дискреційних повноважень органів влади розширюються. Проте навіть у таких умовах існують «недоторканні» права, такі як право на життя, захист від катувань та нелюдського поводження. Ефективність захисту прав людини при застосуванні примусу у 2026 році також підкріплюється технологічними засобами: обов'язковою відеофіксацією дій поліції на боді-камери та використанням автоматизованих систем реєстрації затриманих (наприклад, Custody Records). Це створює умови для повної прозорості та невідворотності відповідальності за будь-які порушення, забезпечуючи сталий баланс між потребами безпеки та цінностями демократії [1].

3.3. Напрями вдосконалення правового регулювання адміністративного примусу в умовах євроінтеграції України

Напрями вдосконалення правового регулювання адміністративного примусу в умовах європейської інтеграції України визначаються необхідністю повної гармонізації національного законодавства із принципами права Європейського Союзу та стандартами Ради Європи. Основним вектором реформування є остаточний перехід від каральної (репресивної) моделі державного впливу до превентивно-захисної, де адміністративний примус розглядається не як самоціль, а як крайній засіб забезпечення публічного правопорядку. Ключовим етапом цього процесу є впровадження положень Закону України «Про адміністративну процедуру», який встановлює єдині стандарти розгляду справ, де застосовуються обмежувальні заходи, забезпечуючи право особи на участь у провадженні та обов'язковість обґрунтування будь-якого примусового акта [4].

Важливим напрямом є нормативна регламентація принципу пропорційності (proportionality) у всіх без винятку видах примусової діяльності. Європейські стандарти вимагають, щоб кожен захід — від перевірки документів до застосування спеціальних засобів — був не лише законним, а й домірним меті. Це передбачає деталізацію повноважень правоохоронних органів з метою мінімізації надмірної дискреції (свавільного розсуду) посадових осіб. Удосконалення потребує і система адміністративних стягнень: європейський досвід підказує необхідність диференціації санкцій та ширшого впровадження альтернативних заходів, таких як громадські роботи або заходи виховного характеру, замість виключно штрафних чи ізоляційних методів [1].

Цифровізація адміністративно-примусової діяльності (E-coercion) є ще одним стратегічним напрямом. Це включає автоматизацію фіксації правопорушень, електронне документування заходів забезпечення провадження та запровадження дистанційних систем контролю за законністю дій посадових осіб. Впровадження системи «Custody Records» в усіх органах правопорядку є яскравим прикладом реалізації європейських стандартів захисту затриманих осіб. З позиції юридичної деонтології, реформа має супроводжуватися зміною філософії підготовки кадрів: від «охоронця режиму» до «сервісного офіцера», який володіє навичками деескалації конфліктів і розглядає права людини як вищу цінність, а не як перешкоду в роботі [6].

Крім того, вдосконалення вимагає система позасудового та судового контролю за застосуванням примусу. Напрями реформування включають розширення повноважень адміністративних судів щодо перевірки не лише законності, а й доцільності примусових заходів, а також посилення ролі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері моніторингу місць несвободи. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває чітке відмежування загальних адміністративних заходів від військово-адміністративних, щоб уникнути правової невизначеності. Лише через

комплексну трансформацію законодавства, орієнтовану на людиноцентризм, Україна зможе побудувати систему адміністративного примусу, яка відповідатиме критеріям Копенгагенських стандартів та сприятиме утвердженню верховенства права [5].

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження природи, структури та особливостей функціонування адміністративного примусу як складника загальнодержавного механізму примусового впливу, можна сформулювати такі висновки:

Констатовано, що адміністративний примус займає специфічне місце в системі державного примусу, відрізняючись від кримінального чи дисциплінарного своєю позавідомчою спрямованістю та оперативністю. Він є найбільш мобільним інструментом державної виконавчої влади, що дозволяє миттєво реагувати на загрози публічному порядку, безпеці громадян та інтересам держави без обов'язкового попереднього звернення до суду.

Доведено, що адміністративний примус не є виключно каральним інструментом. Його сутність полягає в забезпеченні правопорядку через систему превенції (запобігання), припинення протиправних дій та виховного впливу (стягнення). Це підтверджує людиноцентричну спрямованість адміністративного права, де головною метою примусу є не покарання, а захист суспільних цінностей та попередження заподіяння шкоди.

Обґрунтовано триланкову класифікацію заходів, яка включає адміністративно-запобіжні заходи, заходи адміністративного припинення та заходи адміністративної відповідальності. Встановлено, що кожна з цих груп має свою специфічну мету: від недопущення правопорушення у майбутньому до відновлення правового статусу-кво та покарання винного суб'єкта.

Визначено, що особливе місце в системі адміністративного примусу посідають заходи фізичного впливу, застосування спецзасобів та зброї правоохоронцями. Встановлено, що їх застосування має базуватися на принципах «крайньої необхідності», «пропорційності» та «мінімальної достатності». З позиції юридичної деонтології, будь-який примус з боку офіцера

правопорядку є правомірним лише тоді, коли він є законним, доцільним та не принижує людську гідність.

Виявлено необхідність подальшої гуманізації та деталізації процедур застосування примусових заходів у вітчизняному законодавстві. Зроблено висновок, що ефективність адміністративного примусу залежить не від суворості санкцій, а від невідворотності відповідальності та чіткого дотримання процесуальних гарантій захисту прав особи під час реалізації примусового впливу.

Підсумовуючи, зазначимо, що адміністративний примус у сучасній Україні трансформується з інструменту «державного тиску» на механізм «державного захисту». Його подальший розвиток має відбуватися шляхом зміцнення судового контролю за правомірністю застосування примусових заходів та підвищення рівня правової культури суб'єктів, наділених владними повноваженнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галунько В. В. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. В. Галунько, П. К. Діхтієвський, О. В. Кузьменко та ін. — Вид. 4-те. — Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. — 656 с.
2. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Харків: Право, 2021. — 584 с.
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Курило В. І. Адміністративне право України: навч. посіб. / В. І. Курило. — Київ: Центр учбової літератури, 2023. — 248 с.
5. Світличний О. П. Адміністративне право України: навчальний посібник / О. П. Світличний. — Київ: Нубіп України, 2022. — 404 с.
6. Юридична деонтологія: підручник / за заг. ред. О. В. Кузьменко. — Київ: Видавництво Людмила, 2023. — 312 с.
7. Кузьменко О. В. Адміністративний процес: підручник / О. В. Кузьменко. — Київ: Юрінком Інтер, 2022. — 672 с.
8. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право: підручник / Р. С. Мельник, В. М. Бевзенко; за заг. ред. Р. С. Мельника. — Київ: Ваїте, 2022. — 376 с.
9. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
11. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

12. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
13. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / за заг. ред. І. С. Гриценка. — Київ: Юрінком Інтер, 2022. — 568 с.